

zsidóság ügyét hamarosan a jog és igazság ösvényére vezetni; csak hosszú és mély nyomoruság árán szoktak a bestiális gyűlöletből kijózanodni és a román zsidókérdés ma aktuálisabb, mint volt a parasztlázadás előtt. A zsidóság nem érheti be a pillanatnyi nyomor enyhítésével. Sem a román, sem az orosz zsidóügy végleges megoldása nem képzelhető másképp, mint azt a Jewish Territorial Organization tervezi. A földönfutókká tett zsidókat egy területre kell letelepíteni. Az az óriási munkaerő, szorgalom és intelligenczia, amely ezekben a szerencsétlenekben szunnyad, jelentős alkotásokban fog kifejezést nyerni. Nincs semmi, ami a népeket a zsidók hasznos tevékenységéről biztosabban és alaposabban meggyőzze, mint az ilyen telep felvirágzása. A szomorú alkalomból újra hangsúlyozzuk a magyar zsidóság azon kötelességét, hogy a Jewish Territorial Organization törekvéseit külön szervezkedés útján támogassa. Karolják fel nagyjaink ezt az elsőrendű fontossággal bíró ügyet az egész zsidóság javára és saját megaláztatásukra.

STEINSCHNEIDER MÓRICZ.

1816—1907.

Steinschneider Móricz magántudóssal, ki január hó 22-én Berlinben örökre lehunyta szemeit, a zsidó tudósok és az összes bibliografusok nesztora szállt sirba. Irodalmi tevékenysége oly széles időszakra terjed ki, amilyen magas kort csak kevés ember ér el és vele az utolsó tudós dőlt ki, aki a modern zsidó tudomány megalapítói sorába tartozott. Majdnem 70 esztendeig dolgozott lankadatlan buzgalommal, minden külső ösztökélés nélkül, a legtisztább lelkesedésből.

Az a korszak, melyre Steinschneider ifjusága esett, a zsidó renaissance kora volt. A Mendelssohn és köre által elvetett mag kikelt, az új művelődés terjedt és elérte Morvaországot is, Steinschneider hazáját. A világi ismeretekkel is bíró prossnitzi talmudista fiát ugyan a talmudra fogta, de egyidejűleg iskoláztatta is. Egyideig bócher volt, de nem abból a fajtából, amely nálunk mai napig járja, hanem abból a másikból, melyből a Grätzek és Kayserlingek is kinőttek. A bécsi egyetem katolikus theológiai

fakultása szolgáltatta a keleti nyelvek ismeretét, később a prágai egyetem és béth hamidras. Végre Steinschneider Berlinbe ment, hol Zunz varázskörébe került. Az az idealizmus, amely a talmud adeptusait évszázadokon át egyik jesivából a másikba kergette, hogy az akkori tudománnyal táplálják szellemüket, a viszonyok változásával az általános kultúra centrumaiba vitte a modernebb ifjakat, hogy tudásszomjukat kielégítsék. Semmi gyakorlati eredmény nem kecsegtette őket, a legtöbb pálya el volt előlük zárva, tisztán az ősi zsidó tudásvágy mozgatta őket. Ennek az ifjuságnak tipikus alakja volt Steinschneider Móricz. Nem készült »szakra«, a tudomány nem volt kezében kapa, melylyel a megélhetés mezején ásson. Ugyanezért nem vált belőle egyoldalú ember, ki kis tőkét meghatározott gyakorlati célból forgatja. Nem tanulta a bibliát, hogy abból prédikáljon, a talmudot, hogy abból döntsön, a történetet, hogy azt az ifjuság előtt pertraktálja, a bölcsészetet, hogy bölcsességét ragyogtassa. Nem is szorítkozott pusztán a zsidó irodalomra. A tudomány kellett neki és minden tudományt kedvelt. Innen származott sokoldalúsága. Mindezt később a zsidó irodalom szolgálatába állította és bátran állíthatjuk, hogy Steinschneider sokoldalúságra összes pályatársait felülmulta.

Kevéssé megművelt, széles mező volt az, melyen dolgozott és lépten-nyomon a tévedések veszélye környezte azt, ki nem rendelkezett tág és bő ismeretekkel. Fél évvel halála előtt rövid ideig beszélgetvén vele, alkalmoszerűen azt vetettük oda, hogy a zsidó irodalom terén nemcsak anyagilag, hanem szellemileg sem áll arányban a munka az eredménnyel. Saját tapasztalataival erősítette meg ezt az állítást. Szerényebb volt, semhogy a maga tevékenységére vonatkoztatta volna, de valójában minden irányban ráillett. Nincs a föld kerekéségén tudós, ki ekkora alkotásokból oly kevés eredményt látott, mint Steinschneider Móricz. Ebben a tekintetben is típus volt, persze zsidó típus. Világraszóló tudásának jutalma a berlini hitközség leányiskolájának igazgatása volt, a porosz állam pedig a professzor czimmal jutalmazta 80 éves korában azon érdemeiért, hogy 25 évig kezelte és fejlesztette az egyetemi könyvtár zsidó szakkönyvtárát.

Semmi sem jellemzőbb zsidó optimizmusára, mint az, hogy 70 év alatt sem józanodott ki abból a hitéből, hogy az egyetemek fogják a zsidó irodalom művelését elvállalni. A szemináriumokat

nem tartotta a tudomány képviselőjére teljesen alkalmasaknak, minthogy a zsidó irodalom csupán a többi tudományok hajlékában és ezekkel kapcsolatban művelhető méltóan. Az eszme uralta őt, nem az élet tapasztalata. Az egyetemeknek a tudományok szempontjából fel kell venni ezt az irodalmat, gondolta ő. Pedig még a protestáns theológia sem tudta magát ez irányban gyakorlati lépésre elhatározni, habár kiváló képviselői nyilvánosan hangoztatták már, hogy a régi zsidó irodalom ismerete nélkül sem az ó-, sem az új testamentum valójában meg nem érthető. Tapogatódnak tovább, de a Steinschneider és a hozzá hasonlók ideáljából nem kérnek. Kiássák az assyreket és babyloniakat, korhadtt irodalmukból értelmezik bibliáikat, de a még élő rabbinikus irodalom, amely a magyarázandó iratok megalkatóinak testvéreitől ered, nem kell nekik — zsidó.

A Steinschneider ideálja tehát csak az ő ideáлизmusukat jellemzi. A zsidóság azonban nem bizhatja legfontosabb ügyét erre a végtelen ideáлизmusra, hanem rá kell lépnie arra az útra, melyen az általános tudomány művelése halad. Semmiféle kör nem bizza magát az egyesek rajongására, mert a Steinschneiderek kihalnak. Honnan is teremjen ideáлизmus ott, hol az ideálokért nem áldoznak? Bár Steinschneider a rabbi hivatás iránt rokonszenvet nem mutatott, tevékenysége folytán ő maga is ebbe a körbe tartozik és emlékéért ez a kör őrzi, nem az »általános tudomány«, mely az ő szerelmét következetesen és ridegen elutasította.

Ezen alkalmi gondolatok után ismertetnünk kellene Steinschneider életét és működését. Ezt azonban nem teszszük, mert életrajza és irodalmi tevékenysége a 80. születésnapjára kiadott »Festschrift«-ben és a Jewish Encyclopedia XI. kötetében bőven van feljegyezve. Főérdemeit a középkori irodalomtörténet és a héber bibliográfia terén szerezte. Mindkét ismeretkörben a legkiválóbb volt az összes élő tudósok közt. Ha más téren dolgozik, csodájára jártak volna az emberek. De hát szerény ember volt, nem kért az élettől egyebet, mint hogy tanulhasson és dolgozhasson. Mindkettő megadatott neki, élte utolsó napjai is az irodaloméi voltak. Két héttel halála előtt a »Leo Modena levelei« foglalkoztatták, melyről bírálatot készített elő.

Szép élet után tért örök nyugalomra a zsidó irodalom önzetlen munkása, lánglelkű művelője és fejlesztője. A hálás utókor örök áldása kíséri nemes emlékéért.